

על נולד ואוכלא דאיפרת

(יד:)

בנימין צוקרמן

"...אלא אמר רב יוסף: רבי יהודה דכלים היא, דתנן: כל הכלים הניטלין בשבת - שבריהן ניטלין, ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה, שברי עריבה לכסות בהן פי חבית, שברי זכוכית לכסות בהן פי הפך; רבי יהודה אומר: ובלבד שיהו עושין מעין מלאכתן, שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה, שברי זכוכית לצוק לתוכן שמן; מעין מלאכתן אין, מעין מלאכה אחרת - לא, אלמא כיון דלא איתכן מאתמול להך מלאכה - אסירי, הכא נמי כיון דלא איתכן מאתמול - אסורה.

אמר ליה אביי: מי דמי? התם מעיקרא כלי והשתא שבר כלי, והוה ליה נולד ואסור, הכא מעיקרא אוכלא ולבסוף אוכל, אוכלא דאיפרת הוא,"

(חולין יד:)

אביי מבין שהבעיה בכלי שנשבר בשבת היא שנולד כאן משהו חדש, ויש לנו בעיה עקרונית עם דברים שנולדים בשבת. ברור לו שלגבי בהמה שנשחטה ויצא ממנה בשר - לא שייך לדבר על נולד. בניסוח שלו יש כפילות לא מובנת: הוא טוען ש"מעיקרא אוכלא ולבסוף אוכל", כלומר לא נולד שום דבר ולא שייך לדבר בכלל על נולד, ואח"כ הוא אומר "אוכלא דאיפרת הוא", שמשמעו כפי שנראה בהמשך הוא, שאמנם נולד משהו אבל אנחנו לא מחשיבים אותו לנולד בגלל סברת אוכלא דאיפרת, שתתבאר לקמן. לפני שנטפל במושג 'אוכלא דאיפרת', נסביר את הטיעון הראשון. קשה מאוד להסביר שאביי מתכוון לומר שהפרה היא אוכל בדיוק כמו הבשר ש'נולד' ממנה. גם אם נאמר שברור לנו שפרה מיועדת ועומדת לאכילה, אי אפשר לומר שבעודה בחיים היא אוכל. בכל אופן בו נגדיר את הדיון בנוולד: בין אם בתור דיון על 'לידה' של שם חדש - דהיינו שמקודם אנשים קראו לזה פרה ועכשיו קוראים לזה בשר, ובין אם נגדיר זאת כדיון על המציאות הגשמית של העניין יש כאן שינוי מהות מן הקצה אל הקצה. בכל מקרה

אי אפשר לומר על הפרה שהיא אוכל¹. לכן נראה לומר בפשטות שאביי דיבר על הבשר עצמו: בהתחלה הוא היה אוכל, רק שהיה גנוז בתוך הבהמה, ועכשיו הוא עדיין אותו הבשר עצמו, רק שהוא יצא החוצה. בעצם לא נולד פה שום דבר, זה כמו תפוז שהוציאו אותו מהקליפה שלו.

נעבור לסברת אוכלא דאיפרת, המוסברת בהמשך הסוגיה:

"ושמענין ליה לר' יהודה דאמר: אוכלא דאיפרת - שפיר דמי, דתנן: אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין, ואם יצאו מעצמן - אסורין. ר' יהודה אומר: אם לאוכלין - היוצא מהן מותר, ואם למשקין - היוצא מהן אסור."

המקרה עליו הגמרא מדברת הוא משקה שיצא מעצמו מאוכל. למניעת בלבול, למשקה נקרא מעכשיו 'מיץ', ולאוכל שממנו יצא המיץ נקרא 'תפוז'. היציאה של המיץ מהתפוז היא לכאורה 'נולד' לכל דבר: מקודם היה רק תפוז, ועכשיו נולד המיץ. את המושג 'אוכלא דאיפרת' צריך להבין כך: אמנם יש כאן נולד, אבל הואיל והדבר הנולד (המיץ) הוא אוכל, וגם התפוז הוא אוכל, לכן אנחנו מתייחסים אליהם כאל אוכל שהתפרק לשניים - אוכל שנפרד. ההגיון של הסברה הזאת בנוי כנראה על הבנה ש'נולד' הוא שם חדש שנולד (ולא מציאות חדשה), ולמרות שלאוכלים שונים יש שמות שונים (מיץ, תפוז וכד'), אנחנו מתייחסים רק לשם הראשי 'אוכל', ולא לכל השמות המשניים. על כל פנים, חשוב להדגיש שהטענה אינה שלא נולד שום דבר, אלא שלמרות שנולד משהו - ההגיון של אוכלא דאיפרת "מבטל" את משמעות הלידה הזאת מכיוון שבתוך עולם של אוכל - הכל אותו דבר.

נחזור למילים של אביי על המקרה שלנו - שחיטת בהמה בשבת. בהתחלה הוא אומר שמעיקרא אוכלא ולבסוף אוכל, כלומר לא נולד שום דבר, פשוט הבשר יצא מתוך הבהמה החוצה, ואילו לאחר מכן הוא אומר סברה אחרת לגמרי: 'אוכלא דאיפרת'. באמת נולד משהו אבל גם המוליד וגם

¹ אא"כ נדבר על היעוד של פרה, ונאמר שהיא מיועדת לאכילה, אבל הואיל ואנחנו מבינים שנולד הוא לא שאלה של שינוי יעוד/שימוש אלא לידה של מהות חדשה (מציאות גשמית חדשה או 'שם' חדש), לא שייך לדבר על שימושים, שהם מאפיינים של הדבר ולא הדבר עצמו. כמו כן, לא הגיוני כלל לומר שהואיל ודבר מיועד לאכילה הרי הוא כבר אוכל, כמו שלא הגיוני לומר שבטון שאני מתכוון לבנות ממנו בית - הוא בית בעצמו.

הנולד הם אוכל, ולכן הנולד לא נאסר משום 'נולד'. הסברא השניה של אביי בעייתית משתי סיבות: בנוסף לזה שהיא הולכת בכיוון אחר לגמרי מהסברה הראשונה, הסברנו כבר לעיל שלא ייתכן לקרוא לפרה אוכל, ולכן סברת אוכלא דאיפרת בכלל לא יכולה לעבוד כאן!

להבנת העניין נקדים דיוק מילולי בדברי אביי: כשהוא מדבר על כלים הוא אומר:

"מעיקרא כלי... והוה ליה נולד ואסור"

ואילו לגבי הבהמה שנשחטה הוא לא משתמש במילים "והוה ליה", אלא פשוט אומר: "מעיקרא אוכלא ולבסוף אוכל, אוכלא דאיפרת הוא". נראה לי שמשתמשים במילים "והוה ליה" כדי לומר שזו מסקנה מתבקשת: בהתחלה היה כלי, ועכשיו יש משהו אחר - שבר כלי, ולכן ברור שזה נולד. לעומת זאת, כשאומרים "מעיקרא אוכלא ולבסוף אוכל" לא אומרים "והוה ליה אוכלא דאיפרת", זה לא ברור ומתבקש. יש כאן שתי אמירות: א. היה כאן אוכל ונשאר אוכל, ב. קוראים לסברה מסוג זה 'אוכלא דאיפרת'. אח"כ מביאים את המקור של אוכלא דאיפרת, שבו רואים סברה אחרת שגם לה קוראים לה 'אוכלא דאיפרת' והיא, שלמרות שיש משהו נולד הוא לא נחשב כך משום שהוא זהה למוליד. מסקנה - אוכלא דאיפרת הפך למושג כללי שכולל בתוכו כל מיני סוגים של סברות, כמו שתי הסברות שפגשנו כאן. מהו המושג הכללי הזה, ואיך שתי סברות אלו משתלבות בו? נאמר שהמשותף לשתי הסברות הוא הטענה שהלידה כאן אינה יש מאין אלא יש מיש. הבעיה בנוולד היא שיש דבר שנולד מאין. יש שתי דרכים להתמודד עם טענה כזאת: א. לומר שדבר זה לא נולד אלא היה כבר קודם, רק שכעת יצא מההעלם אל הגילוי, וממילא אין כאן דבר חדש. זה אפילו לא יש מיש, אלא רק: היה יש ונשאר יש. ב. לומר שאמנם נולד דבר, אבל הוא נולד מדבר שדומה לו, ולכן אי אפשר לקרוא לזה יש מאין: אוכל שנולד מאוכל, אדם שהוליד אדם בדומה לו, סברה אחת הולידה סברה שונה שדומה לה, וכד' (זה נולד, אבל לא יש מאין, אלא מיש כמוהו).

עכשיו יש לנו בעיה, כי ההגדרה של אוכלא דאיפרת יצאה מאוד כללית, ובעצם אפשר להשתמש בה תמיד: במציאות שאנחנו חיים בה, לכל דבר שנולד נוכל להשתמש בכיוון הראשון או בכיוון השני הנ"ל בשביל לטעון שזה לא יש מאין, שהרי בעולם העשייה שלנו לא קיים בעצם יש מאין בכלל (עיי' בחסידות שיש מאין שייך רק בעולם

הבריאה ואכמ"ל), ואם כן סברת אוכלא דאיפרת מפריכה לגמרי את המושג 'נולד'!! מוכרחים להגביל סברה זו בצורה כלשהי. ונציג שני כיוונים:

א. כתב הרשב"א:

"דבאוכלין לא שייך ביה נולד כלל ואפי' נשתנו לכמה שינויין בין מאכילה לאכילה ואפי' מאכילה לשתייה דשמעינן ליה לר"י דאמר אוכלא דאיפרת שפיר דמי, כך פי' רבינו זק"ל".

(רשב"א ד"ה "הכא מעיקרא")

המערכת של אוכלא דאיפרת עובדת רק בתוך העולם של אוכל, כפי שאכן נראה מהמילים 'אוכלא דאיפרת'. ממילא בדברים כמו כלים כל דבר שנולד - הוא נולד. ההגיון של טענה זו הוא שאוכל אינו דבר רציני. זה לא כמו לידה של כלי, שאתה תשתמש בו לאורך ימים ושנים. אוכל, הינו דבר שייאכל היום או מחר, וייעלם מהעולם. זאת לא מציאות מספיק חזקה ומשמעותית כדי שנתייחס אליה ברצינות בתור נולד. נולד הוא מילה דרמטית מדי כדי לתאר את היווצרות של אוכל.

ב. ניתן לומר שסברת אוכלא דאיפרת לא עובדת ברגע שמתרחש שינוי בייעוד של הדבר. זה נשמע דומה לסברות של הכנה המובאות לפני כן בסוגיה, אבל חשוב להדגיש שכאן ההכנה היא לא העניין: יש דברים שעוברים שינוי ייעוד אבל הם לא קשורים לנולד, פשוט אותו דבר עצמו לא היה מוכן לשימוש זה. המערכת של נולד מופעלת רק בתנאי שהדבר הנולד לא משמש לאותו דבר ששימש הדבר המוליד, וכך יוצא שבכלים שנשברו יש גם בעיה של נולד בנוסף לבעיה שהם לא היו מוכנים קודם. ואם ישאל השואל: מאי נפקא מינה, והרי בין כה וכה זה אסור משום הכנה? י"ל שאפילו מי שלית ליה הכנה אית ליה נולד, שהרי אלו מושגים שאינם קשורים באמת, הם רק חלים על אותם מקרים אבל השורשים שלהם שונים לגמרי, ולכן הגדרת הנולד חשובה לנו.

מעניין לציין, שלפי פירוש זה, הקושיה של אביי לגבי נולד מוכרחה להיות אחרי הקטע הקודם בגמ', בו הגענו למסקנה שבהמה עומדת לאכילה - שהרי הקושיה של אביי בנויה על הנחה זו. גם אם נרצה לומר שיש בעיה של נולד, בעיה זו לא שייכת בבהמה שנשחטה בשבת, שהרי לא התרחש בה שינוי ייעוד - וממילא ניתן להפעיל את סברת אוכלא דאיפרת כנ"ל. אילו לא היינו מקדימים הקדמה זו, שבהמה עומדת לפי אביי לאכילה, הוא

היה צריך להודות שיש כאן נולד, שהרי הבהמה
עמדה לגדל (זה ההגיון הפשוט כשמדברים על
סתם בהמות...), ועכשיו השתנתה לאוכל, והוי
נולד.